

КОМПОНЕНТНА СТРУКТУРА КУЛЬТУРНОЇ ГРАМОТНОСТІ ЯК СКЛАДНИК ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Полсжасв Ю. Г.

*кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,
доцент кафедри іноземних мов професійного спілкування
Національний університет «Запорізька політехніка»
вул. Жуковського, 64, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0001-9160-6945
yuriy.brikrio@gmail.com*

Ключові слова: вища освіта, вміння, знання, культурна грамотність, професіоналізм, розвиток, формування, фахівець.

У статті висвітлено наукові підходи до розуміння понять «професіоналізм» і «культурна грамотність». Зазначено, що культурна грамотність в епоху інформатизації набуває нового сенсу та перспектив, залишаючись ключовим моральним чинником професійної культури фахівця, однією з ознак його професіоналізму. Розкрито компонентну структуру культурної грамотності майбутнього фахівця. Основними компонентами культурної грамотності визначено: мотиваційний, аксіологічний, когнітивний, комунікативний, поведінково-діяльнісний. Охарактеризовано критерії кожного з компонентів та показники сформованості культурної грамотності майбутнього фахівця. Критеріями мотиваційного компонента визначено: особистісно орієнтований (прагнення до самовираження у спілкуванні; активізація власних можливостей на толерантність у подоланні труднощів в оволодінні професією) та професійно-орієнтований (орієнтація на програмування процесу спілкування в професійному середовищі; спрямування на самовдосконалення професійної культури).

Критерії аксіологічного компонента: особистісно-ціннісний (усвідомлення культурної грамотності як особистісної цінності; розуміння змісту висловлювань, запитань, формулювання відповідей іноземною мовою) та професійно-ціннісний (ціннісне ставлення до майбутньої професійної діяльності; прагнення до навчально-професійної взаємодії). Критеріями когнітивного компонента встановлено: змістовно-мовленнєвий (знання лексичних та граматичних норм професійного мовлення; знання комунікативних тактик і стратегій з метою подолання мовних бар'єрів і налагодження ефективної взаємодії зі співрозмовниками у процесі професійної діяльності) та інформаційно-компетентнісний (інформаційна обізнаність і високий ступінь засвоєння системи необхідних та достатніх комунікативних знань у контексті вивчення фахових і нефахових дисциплін; вміння працювати з різними видами інформаційних джерел та аналізувати, узагальнювати і систематизувати отриману інформацію). Критерії комунікативного компонента: комунікативно-міжособистісний (здатність до самоконтролю у комунікативній взаємодії; навички планування власних дій з метою вирішення завдань майбутньої професійної діяльності) та комунікативно-практичний (вміння застосовувати комунікативні стратегії для подолання конфліктних ситуацій; професійно-комунікативні вміння). Критеріями поведінково-діяльнісного компонента визначено: результативно-оцінний (оцінка та самооцінка власних вчинків і висловлювань; самоконтроль уникнення непорозуміння) та прогностично-діяльнісний (вміння прогнозувати результат дій; здатність грамотно планувати встановлення взаєморозуміння в професійному спілкуванні). Акцентовано на тому, що випускник університету має бути не лише висококваліфікованим, конкурентоспроможним, але й культурно грамотним.

COMPONENT STRUCTURE OF CULTURAL LITERACY AS ELEMENT OF FUTURE SPECIALIST'S PROFESSIONALISM

Polyezhayev Yu. G.

*Candidate of Sciences in Social Communications, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages of Professional Communication
National University "Zaporizhzhya Polytechnic"
Zhukovskoho str., 64, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0001-9160-6945
yuriy.brikrio@gmail.com*

Key words: *higher education, skills, knowledge, cultural literacy, professionalism, development, formation, specialist.*

The article highlights scientific approaches to understanding of concepts "professionalism" and "cultural literacy". The paper notes that in the new information age cultural literacy acquires the new meaning and perspective, it remains the key moral factor in specialists' professional culture, as well as a feature of their professionalism. The component structure of cultural literacy of future specialist is revealed. The main components of cultural literacy are motivational, axiological, cognitive, communicative, and behavioural. The article describes criteria for each component of cultural literacy of a future specialist. The criteria for the motivational component are personal-oriented criterion (the desire for self-expression in communication; the activation personal capacity for tolerance in overcoming difficulties in mastering a profession) and vocational-oriented criterion (orientation towards programming of communication process in the professional environment; orientation towards self-improvement of professional culture).

The axiological criteria consists of identity values (awareness of cultural literacy as personal values, understanding of the content of speech, questions, and responses) and professional values (values for future professional activity, desire for educational and professional interaction). The cognitive component criteria are described as follows: content-speech criterion (knowledge of lexical and grammatical norms of professional speech; knowledge of communicative tactics and strategies to overcome language barriers and establish effective interaction with interlocutors in the process of professional activity); information-competence criterion (information awareness as well as mastering the system of necessary and sufficient communicative skills in the context of studying core and non-core disciplines; the ability to work with different types of information sources and skills to analyze, summarize and systematize the information obtained). The criteria for communicative component are communicative-interpersonal criterion (the ability of self-control in communicative interaction; skills of planning personal actions in order to solve tasks of future professional activity) and communicative-practical criterion (the ability to apply communicative strategies to overcome conflict situations; professional-communicative skills). The criteria for behavioural component are performance-evaluation criterion (evaluation and self-evaluation of personal actions and statements; self-control in order to avoid misunderstandings) and prognostic-activity criterion (ability to predict the outcome of actions; ability to plan the establishment of mutual understanding in professional communication). The work puts emphasis on the importance of cultural literacy formation among university graduates as well as their skillfulness and competitiveness development.

У сучасних умовах глибоких суспільно-політичних, економічних трансформацій, згідно з очікуваннями соціуму й потребами держави, до професійної підготовки майбутніх фахівців, формування їхніх компетентностей висуваються

нові вимоги. Випускник закладу вищої освіти має бути не лише висококваліфікованим фахівцем, конкурентоспроможним на ринку праці, але й особистістю з належним рівнем культурної грамотності.

Культурна грамотність в епоху інформатизації набуває нового сенсу та перспектив, водночас залишаючись ключовим моральним чинником професійної культури фахівця з будь-якої спеціальності, однією з ознак їхнього професіоналізму. Це підкреслює актуальність порушеної проблеми.

Мета статті – висвітлити наукові підходи до розуміння понять «професіоналізм» та «культурна грамотність»; розкрити компонентну структуру культурної грамотності майбутнього фахівця; охарактеризувати критерії та показники її сформованості.

Професіоналізм (з лат. *profession* – професія, оголошувати своєю справою) тлумачиться як інтегральна характеристика людини праці, яка включає в себе її сформованість як суб'єкта професійної діяльності, професійного спілкування, зрілість особистості як професіонала [1].

У контексті нашого дослідження значущими є такі дефініції професіоналізму: це – оволодіння глибинами професії, які в своїй основі є результатом цілеспрямованого цілісного розвитку особистості, де поєднані ефективність виховного впливу, природні задатки, освіта, гармонія культури почуттів, волі та вчинків (Н. Васильєва, Л. Зубкович [4]); це – «сукупність психофізіологічних, психічних та особистісних змін, які відбуваються у людині в процесі оволодіння знаннями та довготривалої діяльності, що забезпечують якісно новий, вищий рівень розв'язання складних професійних завдань» (В. Радул) [11, с. 203]; це – не тільки володіння на високому рівні професійними технологіями, а й глибоке усвідомлення відповідальності за свою діяльність, здатність до прогнозування наслідків, які вона може спричинити (М. Кудрявцева [7]), що визначається ще й рівнем особистісно-професійних якостей фахівців, спрямованістю їх особистості, особливостями мотивації діяльності [8].

Професіоналізм особистості – якісна характеристика суб'єкта праці, що відображає високий рівень розвитку креативності, професійно важливих й особистісно-ділових якостей, акмеологічних інваріантів професіоналізму, адекватний рівень домагань, а також мотиваційну сферу та ціннісні орієнтації, спрямовані на прогресивний розвиток фахівця (А. Деркач [6]).

Загальне поняття грамотності у сучасному світі є поліморфним, динамічним, різноманітним: культурна грамотність, інформаційна грамотність, медіаграмотність, кроскультурна грамотність, екологічна грамотність, трансграмотність тощо [10].

Культурна грамотність розглядається як «загальний культурний код, втрата якого загрожує культурним та інтелектуальним розривом покоління [12, с. 100]; як «система базових знань (у всіх сферах людської діяльності), необхідна людині для того, щоб орієнтуватися у сучасному світі»

[19, с. 83]; як «ключ до культурного коду, що запобігає культурній фрагментації під час вивчення іноземної мови та сприяє розумінню її культури» [3, с. 66] тощо.

Основними компонентами культурної грамотності вважаємо: мотиваційний, аксіологічний, когнітивний, комунікативний, поведінково-діяльнісний. З урахуванням названих компонентів реалізація педагогічного забезпечення формування культурної грамотності майбутніх фахівців передбачає розробку критеріїв і показників за кожним із компонентів.

Під «критерієм» розуміють якісну характеристику об'єкта дослідження, на базі якої виводиться його оцінка, визначення або класифікація [13]. Критерії визначаються за певними показниками, тобто специфічними якостями того явища, яке досліджується.

Для розробки критеріїв культурної грамотності майбутніх фахівців необхідно розглядати показники з педагогічних, лінгвістичних, психологічних позицій.

На підставі аналізу наукових і методичних джерел [2; 5; 9] нами виокремлено вищезгадані компоненти, а також критерії та показники культурної грамотності, що їх конкретизують та уточнюють.

Компоненти, критерії, показники культурної грамотності майбутнього фахівця представлені в табл. 1.

На формування мотиваційного компонента впливають не лише об'єктивні чинники (організаційні форми навчальної діяльності, адаптованість студента до навчального процесу тощо), а й суб'єктивні (потреба в знаннях, рівень інтелектуального розвитку, здібностей тощо), адже будь-яка дія походить з мотиву, тобто переживання суб'єктом чогось значущого тільки для нього, того, що надає дії сенсу. Свідома дія спрямовується на мету, яка повинна бути усвідомлена індивідом. Переживання суб'єктом мети дії є спонуканням до її виконання, її джерелом, нарешті, виступає як її мотив [5].

Критеріями мотиваційного компонента визначено: особистісно орієнтований (показники: прагнення до самовираження у спілкуванні; активізація власних можливостей на толерантність у подоланні труднощів в оволодінні професією) та професійно-орієнтований (показники: орієнтація на програмування процесу спілкування в професійному середовищі; спрямування на самовдосконалення професійної культури).

Важливим чинником мотивації формування культурної грамотності майбутніх фахівців є інформаційна потреба, що виступає основою пізнавальної мотивації. Інтерес до майбутньої професії – один з мотивів навчання, оскільки вища освіта передбачає підготовку студента до майбутньої професії, зокрема формування в нього професійної культури, насамперед культурної грамотності.

Компоненти, критерії, показники культурної грамотності майбутнього фахівця

	Критерії	Показники
Мотиваційний	– особистісно орієнтований	1) прагнення до самовираження у спілкуванні; 2) активізація власних можливостей на толерантність у подоланні труднощів в оволодінні професією;
	– професійно орієнтований	1) орієнтація на програмування процесу спілкування в професійному середовищі; 2) спрямування на самовдосконалення професійної культури.
Аксіологічний	– особистісно-ціннісний	1) усвідомлення культурної грамотності як особистісної цінності; 2) розуміння змісту висловлювань, запитань, формулювання відповідей іноземною мовою;
	– професійно-ціннісний	1) ціннісне ставлення до майбутньої професійної діяльності; 2) прагнення до навчально-професійної взаємодії;
Когнітивний	– змістовно-мовленнєвий	1) знання лексичних та граматичних норм професійного мовлення; 2) знання комунікативних тактик і стратегій з метою подолання мовних бар'єрів і налагодження ефективної взаємодії зі співрозмовниками у процесі професійної діяльності;
	– інформаційно-компетент-нісний	1) інформаційна обізнаність і високий ступінь засвоєння системи необхідних та достатніх комунікативних знань у контексті вивчення фахових і нефахових дисциплін; 2) вміння працювати з різними видами інформаційних джерел та аналізувати, узагальнювати і систематизувати отриману інформацію.
Комунікативний	– комунікативно-міжособистісний	1) здатність до самоконтролю у комунікативній взаємодії; 2) навички планування власних дій з метою вирішення завдань майбутньої професійної діяльності;
	– комунікативно-практичний	1) вміння застосовувати комунікативні стратегії для подолання конфліктних ситуацій; 2) професійно-комунікативні вміння.
Поведінково-діяльнісний	– результативно-оцінний	1) оцінка та самооцінка власних вчинків і висловлювань; 2) самоконтроль уникнення непорозуміння);
	– прогностично-діяльнісний	1) вміння прогнозувати результат дій; 2) здатність грамотно планувати встановлення взаєморозуміння в професійному спілкуванні.

Аксіологічний компонент культурної грамотності майбутніх фахівців передбачає ціннісне ставлення до грамотності й культури загалом, означає оцінно-позитивне сприйняття естетичних якостей мови та сформованість інтересу до міжособистісної взаємодії в процесі освітньої й майбутньої професійної діяльності, цінування культурної різноманітності, глибоке усвідомлення людини як найвищої цінності, інтерес до різних мов і міжкультурного спілкування, розуміння ролі мови в контексті культурної грамотності та способів її використання як механізму впливу та дії.

Критеріями аксіологічного компонента, на наш погляд, є особистісно-ціннісний (показники: усвідомлення культурної грамотності як особистісної цінності; розуміння змісту висловлювань, запитань, формулювання відповідей іноземною мовою) та професійно-ціннісний (показники: ціннісне ставлення до майбутньої професійної діяльності; прагнення до навчально-професійної взаємодії).

Когнітивний компонент культурної грамотності майбутніх фахівців передбачає насамперед знання культури, традицій, історії, мови, норм моралі та правил поведінки у суспільстві в кон-

тексті національних, європейських та світових культур. Сформованість культурної грамотності – підґрунтя для навчання впродовж життя й комунікативної взаємодії. Культурна грамотність може виражатися засобами рідної чи іноземних мов.

Критеріями когнітивного компонента вважаємо: змістовно-мовленнєвий (показники: знання лексичних та граматичних норм професійного мовлення; знання комунікативних тактик і стратегій з метою подолання мовних бар'єрів і налагодження ефективної взаємодії зі співрозмовниками у процесі професійної діяльності) та інформаційно-компетентнісний (показники: інформаційна обізнаність і високий ступінь засвоєння системи необхідних та достатніх комунікативних знань у контексті вивчення фахових і нефахових дисциплін; вміння працювати з різними видами інформаційних джерел й аналізувати, узагальнювати та систематизувати отриману інформацію).

Комунікативний компонент є важливим у структурі культурної грамотності майбутніх фахівців, оскільки мова не може бути відокремленою від культури, адже саме за допомогою мови

ми конструємо й деконструємо нашу культуру, дізнаючись, хто ми та якими ми є [21].

Культуру не можна зрозуміти без знання мови, бо відповідне використання мови також буде залежати від рівня культурних знань, що свідчить про їхній тісний взаємозв'язок. Мова є основним маркером для багатьох місцевих груп у всьому світі, і слід зауважити, що в історії були такі періоди, коли мові присвоювали роль маркера етнічної ідентичності [17].

Комунікативний компонент культурної грамотності майбутніх фахівців передбачає здатність успішно комунікувати, налагоджувати конструктивний діалог, співпрацювати, виявляючи толерантність і культуру спілкування, вміння слухати й чути інших, проявляти креативність для встановлення міжмовної комунікації.

Критеріями комунікативного компонента, на наш погляд, є: комунікативно-міжособистісний (показники: здатність до самоконтролю в комунікативній взаємодії; навички планування власних дій з метою вирішення завдань майбутньої професійної діяльності) та комунікативно-практичний (показники: вміння застосовувати комунікативні стратегії для подолання конфліктних ситуацій; професійно-комунікативні вміння).

Поведінково-діяльнісний компонент передбачає здатність шукати, аналізувати, оцінювати й використовувати різні типи джерел інформації, аргументовано і переконливо формулювати усні та письмові висловлювання, інтерпретувати образні й абстрактні ідеї, вміння переживати емоції в різних формах культури, передбачати хід подій та наслідки власних дій тощо.

Критеріями поведінково-діялісного компонента визначено: результативно-оцінний (показники: оцінка та самооцінка власних вчинків і висловлювань; самоконтроль уникнення непорозуміння) та прогностично-діялісний (показники: вміння прогнозувати результат дій; здатність грамотно планувати встановлення взаєморозуміння в професійному спілкуванні).

Формуванню вищезазначених компонентів культурної грамотності майбутніх фахівців сприяє впровадження ефективних освітніх технологій, які успішно застосовуються, зокрема, в процесі загальної мовної підготовки й підготовки до професійного спілкування у зарубіжних країнах та закладах вищої освіти України:

– технологія змішаного навчання [14], що набуло особливої актуальності в період карантинних заходів, пов'язаних з пандемією, зумовленою Covid-19; технологія творчих критичних моментів (“CCM – critical creative moments”) [20];

– технологія моделювання інноваційного освітнього середовища (“ILE – Innovative learning environments”) [16];

– технологія перевернутого заняття (“Flip-the-classroom technique”) [18];

– технологія інтегрованого оволодіння мовою та змістом навчання (“CLIL – Content and language integrated learning”) [15].

Висновки. Отже, на нашу думку, культурна грамотність є комплексною системою знань, цінностей і регулятивів людської діяльності, що забезпечує адекватне сприйняття й розуміння отриманої інформації; виступає засобом ефективної міжкультурної взаємодії та міжмовної комунікації; дає змогу орієнтуватися у сучасному світі безперервних динамічних трансформацій і перебувати в гармонії з ним; впливає на життя й кар'єру особистості в умовах глобалізації. Основними компонентами культурної грамотності визначено: мотиваційний, аксіологічний, когнітивний, комунікативний, поведінково-діялісний. Надзвичайно важливою в контексті формування культурної грамотності майбутніх фахівців є їхня культурна обізнаність та самовираження як розуміння й повага до культури інших народів. Культурна грамотна особистість позитивно і зацікавлено ставиться до світу загалом, проявляючи відкритість, готовність бути учасником культурного життя свого народу, суспільства, в якому живе і здійснює професійну діяльність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акмеологический словарь / под общ. ред. А.А. Деркача. Москва : Изд-во РАГС, 2004. 161 с.
2. Андреева Г.М. Социальная психология : учебник для высших учебных заведений. Москва : Аспект Пресс, 2003. 364 с.
3. Анисимова О.К. «Культурная грамотность» как ключ к пониманию культуры изучаемого языка: лингводидактический аспект. *Lingua mobilis*. № 3 (22). 2010. С. 65–71.
4. Васильева Н.А., Зубкович Л.М. Організація роботи медперсоналу під час епідемії грипу та профілактичні заходи. *Медсестринство*. 2010. № 4. С. 22–24.
5. Воробйова С.Г. Структура, критерії і рівні готовності студентів до творчого рішення дидактичних задач. *Рідна школа*. 2002. № 4. С. 42–45.
6. Деркач А.А. Акмеология: личностное и профессиональное развитие человека. Москва : Изд-во РАГС, 1999. 392 с.
7. Кудрявцева М.Е. К вопросу о фундаментальных основах гуманитарного образования. *Вестник Московского гуманитарного университета*. 2005. № 1. С. 171–175.

8. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. Москва : Высшая школа, 1990. 119 с.
9. Линенко А.Ф. Теория и практика формирования готовности студентов педагогических вузов к профессиональной деятельности : автореф. дисс. ... д. пед. н. Киев, 1996. 44 с.
10. Музальов О. Теоретико-методичні засади формування професійної культури у процесі навчально-виховної діяльності. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2013. № 3. С. 141–151.
11. Соціолого-педагогічний словник / за ред. В.В. Радула. Київ : «ЕксОб», 2004. 304 с.
12. Федоренко С. Грамотність як комплексний педагогічний феномен у вищій освіті США. *Вища освіта України*. 2014. № 3. С. 97–102.
13. Фомин В.Н. Квалиметрия. Управление качеством. Сертификация : учебное пособие. Москва, 2005. 383 с.
14. Blended Learning, Course Redesign and New Access to Education: Teaching English / edited by B. Tomlinson and K. Whittaker. London, 2013. 258 p.
15. Content and Language Integrated Learning (CLIL) at School in Europe. Brussels : Eurydice, 2006. 82 p. URL: http://www.indire.it/lucabas/.lkmw_file/eurydice///CLIL_EN.pdf (дата звернення: 24.12.2020).
16. Groff J. Technology-Rich Innovative Learning Environments. OCED CERL. *Innovative Learning Environment project*. 2013. 2. P. 1–30. URL: http://www.jengroff.net/pubs_files/Tech-Rich-ILEs_GROFF-FINAL.pdf (дата звернення: 10.01.2021).
17. Haarmann H. History. In J.A. Fishman (Ed.), *Handbook of language & ethnic identity*. 1999. Pp. 60–76. New York : Oxford University Press.
18. Hargie O. School of Behavioural and Communication Sciences, University of Ulster, UK. 2002. 140 p.
19. Hirsh E., Kett J., Trefil J. *The New Dictionary of Cultural Literacy: What Every American Needs to Know*. Boston – New York. 2002.
20. Holland J.L. *Making Vocational Choices: A Theory of Vocational Personalities and Environments*. 3rd ed. Odessa, FL : Psychological Assessment Resources. 1998.
21. Lull J. *Media, communication, culture: A global approach*. 2nd ed. Cambridge : Polity Press. 2000.

REFERENCES

1. Akmeologicheskij slovar [Acmeological Dictionary] / pod obshch. red. A.A. Derkacha. Moskva : Izd-vo RAGS, 2004. 161 p. [in Russian].
2. Andreeva, G.M. (2003). *Sotsialnaya psikhologiya: uchebnik dlya vysshikh uchebnykh zavedeniy* [Social Psychology: A Textbook for Higher Education]. Moskva: Aspekt Press. 364 p. [in Russian].
3. Ansimova, O. (2010). “Kulturnaa gramotnost” kak kljuch k ponimaniju kul’tury izuchaemogo jazyka: lingvodidakticheskij aspekt [“Cultural literacy” as a key to understanding the culture of the target language: linguodidactic aspect]. *Lingua mobilis*. Vol. 3 (22). P. 65–71 [in Russian].
4. Vasyljjeva, N.A., Zubkovych, L.M. (2010). Orghanizacija roboty medpersonalu pid chas epidemiji ghrypu ta profilaktychni zakhody [Organization of medical staff during the flu epidemic and preventive measures]. *Nursing*. Vol. 4. P. 22–24 [in Ukrainian].
5. Vorobjova, S.Gh. (2002). Struktura, kryteriji i rivni ghotovnosti studentiv do tvorchogho rishennja dydaktychnykh zadach [Structure, criteria and levels of readiness of students for creative solution of didactic problems]. *Native school*. Vol. 4. P. 42–45 [in Ukrainian].
6. Derkach, A.A. (1999). Akmeologiya: lichnostnoe i professional’noe razvitie cheloveka [Acmeology: personal and professional development of a person]. Moskva: Izd-vo RAGS. 392 p. [in Russian].
7. Kudryavtseva, M.E. (2005). K voprosu o fundamental’nykh osnovakh gumanitarnogo obrazovaniya [On the question of the fundamental foundations of liberal arts education]. *Bulletin of the Moscow University for the Humanities*. Vol. 1. P. 171–175 [in Russian].
8. Kuz’mina, N.V. (1990). Professionalizm lichnosti prepodavatelya i mastera proizvodstvennogo obuchenija [Professionalism of the personality of the teacher and master of industrial training]. Moskva : Vysshaya shkola. 119 p. [in Russian].
9. Linenko, A.F. (1996). Teoriya i praktika formirovaniya gotovnosti studentov pedagogicheskikh vuzov k professional’noy deyatelnosti [Theory and practice of forming the readiness of students of pedagogical universities for professional activities]: avtoref. diss. ... d. ped. n. Kiev. 44 p. [in Russian].
10. Muzal’ov, O. (2013). Teorety’ko-metody’chni zasady’ formuvannya profesijnoyi kul’tury’ u procesi navchal’no-vy’hovnoyi diyal’nosti [Theoretical and methodical ambush the formation of professional culture in the process of initial and mental activity]. *Pedagogy and psychology of professional education*. Vol. 3. 141–151 [in Ukrainian].

11. Sociologho-pedagoghichnyj slovnyk [Sociological and pedagogical dictionary] / za red. V.V. Radula]. Kyiv: “EksOb”, 2004. 304 p. [in Ukrainian].
12. Fedorenko, S. (2014). Hramotnist yak kompleksnyi pedahohichni fenomen u vysshchii osviti SShA [Literacy as a complex pedagogical phenomenon in US higher education]. *Higher education in Ukraine*. Vol. 3. P. 97–102 [in Ukrainian].
13. Fomin, V.N. (2005). Kvalimetriya. Upravlenie kachestvom. Sertifikatsiya: uchebnoe posobie [Qualimetry. Quality control. Certification: study guide]. Moskva. 383 p. [in Russian].
14. Blended Learning, Course Redesign and New Access to Education: Teaching English / edited by B. Tomlinson and K. Whittaker. London, 2013. 258 p.
15. Content and Language Integrated Learning (CLIL) at School in Europe. (2006). Brussels : Eurydice. 82 p. URL: http://www.indire.it/lucabas/lkmw_file/eurydice//CLIL_EN.pdf.
16. Groff, J. (2013). Technology-Rich Innovative Learning Environments. OCED CERI. *Innovative Learning Environment project*. 2. P. 1–30. URL: http://www.jengroff.net/pubs_files/Tech-Rich-ILEs_GROFF-FINAL.pdf.
17. Haarmann, H. (1999). History. In J.A. Fishman (Ed.), *Handbook of language & ethnic identity* (pp. 60–76). New York: Oxford University Press.
18. Hargie, O. (2002). School of Behavioural and Commucation Sciences. University of Ulster, UK. 140 p.
19. Hirsh, E., Kett, J., Trefil, J. (2002). *The New Dictionary of Cultural Literacy: What Every American Needs to Know*. Boston – New York.
20. Holland, J.L. (1998). *Making Vocational Choooces: A Theory of Vocational Personalities and Enveronments*. 3rd ed. Odessa, FL : Psychological Assessment Resources.
21. Lull, J. (2000). *Media, communication, culture: A global approach*. 2nd ed. Cambridge: Polity Press.